is daarom goed gekozen: „Een Kapper over een Professor". Wel blijkt den lezer spoedig, dat het aandeel van dien heuschen kapper slechts gering is; het bepaalt zich tot enkele anecdotische herinneringen, want het verschil tusschen een kapper en een professor was in de vorige eeuw wel zoo groot, dat men geen vertrouwelijken omgang mag verwachten. De schrijver volgt echter den kapper op den voet en geeft tal van inlichtingen over de inrichting van het huis, speciaal van de studeerkamer, den tuin en enkele trouwe vrienden.

In dit huiselijk milieu leert men den mensch Beets kennen en waardeeren, men vindt het verklaarbaar, dat in die gezellige sfeer het huiselijk lied ontstond, dat van tevredenheid en dankbaarheid getuigde. Begrijpelijk wordt nu ook het verzet van Beets tegen allerlei nieuwigheden — niet alleen in de taal.

De introductie door den kapper in het huiselijk leven van Beets, veroorlooft den schrijver zich van een zeer vlotten, gezelligen praat-stijl te bedienen, waardoor dit gedeelte heel onderhoudend geschreven is. Wanneer met het derde hoofdstuk de schrijver de taak van den echten kapper overneemt, om nu zelf den ouden professor wat op te kammen, toont hij zich een bijzonder geschikten geestelijken coiffeur. Hij geeft ons nu het beeld van den echten Beets, zooals zijn tijdgenooten hem zagen, kenden, en eerden. Het is een wijs man, die ons hier tegenkomt uit deze bladzijden, waarin zijn omgang geteekend wordt met de grootsten van zijn tijd, geestverwanten en andersgezinden; een man wiens wijsheid gefundeerd is op de scherpe opmerkzaamheid, de open eerlijkheid en den fijnen humor van Hildebrand.

Men kan den professor Beets niet losmaken van den student Hildebrand. Zij, die in de Camera alleen een studentikoozen aanval zien op de burgerlijke samenleving van zijn tijd, miskennen de groote beteekenis die dit stylistisch meesterwerk heeft gehad. Men leze het groote hoofdstuk, dat Ritter wijdt aan dit jeugdwerk, om het in zijn diepere beteekenis te begrijpen. Het is geen critieklooze waardeering, maar een gedocumenteerde uitlegging ervan, waardoor men te meer zal genieten van de herlezing der prachtige novellen. En tevens zal men in den professor Beets nog den luimigen student herkennen. „De hekelaar, de 'castigator temporis acti' werd een uitzegger van levenswijsheid, even luimig dikwijls, even onbarmhartig als Hildebrand". Met dezen Beets brengt de kapper ons in aanraking.

Een kort slothoofdstuk over „de kritiek op de Camera", gaat na, hoe er is gereageerd op dit boek en geeft tevens de gronden aan, waarop het voor onzen tijd nog waarde heeft. Dan wordt het duidelijk, dat de populariteit van een boek niet afhangt van de grilligheid van het lezend publiek, maar van zijn eigen innerlijke waarde. Een boek als de Camera, waarin het volk ten allen tijde zijn kenmerkende karaktertrekken zal terugvinden, is niet geschreven voor een bepaalden tijd, maar is „onsterfelijk".

De aantrekkelijkheid van Ritter's boek wordt niet weinig verhoogd door de mooie teekeningen van Anton Pieck, die door hun fijne en geestige afwerking de juiste sfeer aanbrengen. Samen met den tekst geven zij een voortreffelijk beeld van de negentiende eeuw.

Rest mij nog te vermelden enkele facsimilé's van Beets' handschrift. Zij die zich deskundig achten, vinden hier gelegenheid ook nog uit het schrift zich een beeld te vormen van den professor Beets.

Zeer bescheiden noemt de schrijver dit boek „een hors d'oeuvre in de Beetsliteratuur". Hij heeft het echter daarmee zwaar gemaakt voor anderen, die de hoofdschotels zullen te verzorgen krijgen. Deze smakelijk gegarneerde schotel moet men niet laten passeeren.

In smeuligen vorm, met aardige anecdoten, tal van nieuwe gegevens uit onuitgegeven brieven, grondige beschouwingen en scherpe opmerkingen heeft Ritter een pracht inleiding gegeven op de Camera, en tevens een boek, dat recht laat wedervaren aan den te veel miskenden professor Beets.

Gron. H. S.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Religie en Samenleving.

In ons vorig artikel (21 Oct.) hebben wij een klein gedeelte van een hoofdstuk van Peter Drucker's werk: „The End of Economic Man" weergegeven. Dat hoofdstuk handelt over wat de schrijver noemt de „mislukking der Kerken", der „Kerkelijke verkondiging".

Drucker ziet de 19de eeuw beheerscht door de „mechanische en economische opvatting der samenleving", anders uitgedrukt: door het „burgerlijk kapitalisme en zijn tegenvoeter, het Marxistisch Socialisme". Tegen deze overheersching komt krachtig verzet vanuit kerkelijke kringen, die, meent de auteur, tegelijk strijden tegen de „zelfgenoegzame officiëele Kerk". Men kan, gaat hij voort, uit hun succes afleiden, in hoeverre hun vrees door hun geloofsgenooten werd gedeeld. „Zelfs op het politieke terrein der formeele democratie, d.i. de mechanische opvatting der samenleving zoo volkomen tot uitdrukking bracht, dat zij bijna geen plaats liet aan groepen, die deze opvatting niet deelden, ontstonden Christelijke politieke partijen. Zij werden, ten minste ten deele, geleid door hun wetenschap omtrent het uiteindelijk resultaat der mechanistische ontwikkeling, en door het verlangen dit proces te stuiten".

* * *

Alleen al over deze regelen zou een uitvoerige beschouwing op haar plaats zijn. Inderdaad heeft de „mechanistische en economische opvatting der samenleving", de idee, dat zij alleen aan het economische principe zou zijn onderworpen, de overspanning der economische gedachte, heel veel kwaad gesticht. En eveneens de mechanistische conceptie van het leven, die nauw met de economische verbonden is. Zij doet dat nog, want in dezen tijd komt zij in het autarkistisch streven en 't dit streven beheerschende geloof in de almacht der techniek, met nieuwe kracht naar voren. In de wereldbeschouwing der totalitaire staten (laten wij een oogenblik deze generaliseerende uitdrukking mogen gebruiken) zijn verschillende motieven te onderkennen. Maar dit is zeker: het gansche leven wordt daar ondergeschikt gemaakt aan het doel der voortbrenging: Geen Zondag is heilig, geen menschelijk recht veilig; voor geen enkele grens houdt de beweging, die het autarkistisch streven leidt, halt. En ook dit is zeker, dat de belijders van het Christelijk geloof het groote gevaar der aangeduide opvatting van de menschelijke samenleving hebben gezien, dat zij zich aanstonds tegen het voortdringen dier conceptie hebben verzet. Dat bewijst de geestelijke strijd in de vorige eeuw, en die nog steeds voortgezet wordt, duidelijk. De strijd tegen het liberalisme en het socialisme, tegen elke beweging, die de wet Gods verwierp en dat thans ook doet. Maar ter andere zijde is het verkeerd, de „Christelijke beweging" louter als een reactie te beschouwen op een gevaar, dat de wereld bedreigt. Natuurlijk: er is steeds verzet tegen „machten der duisternis", en dit verzet neemt toe, wanneer die machten zich krachtiger willen laten gelden. Primair is echter het vaste geloof in God, de gehoorzaamheid aan Zijn Wet, de volledige overgave tot Zijn dienst. Daar is voor den belijder geen keus. Gods Woord schrijft hem voor, hoe hij moet handelen.

Drucker, die zeker bepaalde gevaren, die de gansche menschelijke samenleving bedreigen, onderkent, ziet deze niet als uiting van opstand tegen God, en daarom ook niet de Christelijke wederstand als strijd tegen de openbaringen der zonde. Daarom is zijn oordeel over die reactie in wezen onjuist. Het gaat er niet in de eerste plaats om, een bepaald proces in zijn ontwikkeling te stuiten — natuurlijk ook dat kan mede doel zijn van de actie der belijders — het gaat om den strijd voor de komst van het Koninkrijk Gods en de volkomen nederlaag van Satan.

* * *

Volgen wij echter eerst den schrijver van „The End of Economic Man" in zijn verdere beschouwingen.

De liberale en socialistische auteurs in de vorige eeuw, lezen we, die zich met het verzet binnen de Kerken bezig hielden, hebben ons de overtuiging willen bijbrengen, dat de religie „slechts den weg naar den vooruitgang versperde". Het is, gaat Drucker voort, natuurlijk waar, dat de Kerken dikwijls de zijde van het feudalisme en de monarchie kozen, omdat deze ook anti-mechanistisch, anti-kapitalistisch en anti-socialistisch waren. Maar de nieuwe krachten binnen de kerken waren veel sterker anti-feudalistisch en anti-monarchistisch, dan zelfs het kapitalisme en het socialisme. Zij concentreerden zich op de ontwikkeling van a-mechanistische principes, om de maatschappij: het product van kapitalisme en socialisme, voor ondergang te behoeden, na de onvermijdelijke ineenstorting harer vormende substantie. Misschien waren de pausen en de bisschoppen, de fatsoenlijke hofpredikers van Koningin Victoria en de Hohenzollerns, de officiëele auteurs van godsdienstige leerboeken en „programma's", zich van dat alles volkomen onbewust. Misschien geloofden zij, dat al het kwaad, dat hun tijd voortbracht, zijn oorsprong in de „geldgierigheid" der burgerlijke klasse, het gemis aan religie bij de arbeiders, en het „atheisme" van de vrijmetselaars had. Misschien hebben zij ook wel het streven naar ontwikkeling als gevaarlijk beschouwd, de verzekering tegen brandschade als in strijd met de Goddelijke voorzienigheid veroordeeld, en de inenting als een „verminking van Gods evenbeeld" verworpen. Met andere woorden: zij hebben wellicht al de dwaasheden, zwakheden, vooroordeelen en ondeugden van hun tijd en hun klasse overgenomen.... maar al die kerkelijke hoogwaardigheidsbekleeders waren niet meer vertegenwoordigers van de werkelijk bewegende krachten, dan dergelijke regeerders gewoonlijk zijn. Zonder dat zij het zagen, ontwikkelden zich bewegingen in de Kerken, die in een geheel verschillende richting „stuurden". Zij streefden ernaar, zich voor te bereiden voor den tijd, om na het innerlijk verval der substantie, die de samenleving had gevormd, aan die samenleving een geheel nieuwe basis en een geheel nieuwe doelstelling te geven. In plaats van de economische en sociale ontwikkeling te bestrijden, inplaats van zich over te geven aan een verlangen naar den goeden ouden tijd, aanvaardden zij de sociale werkelijkheid als een voldongen feit. Aldus Drucker.

* * *

Het is goed om een oogenblik het gezegde nader te beschouwen. Want nog duidelijker dan uit de eerst aangehaalde regelen, blijkt, dat Drucker een totaal verkeerd beeld van de Kerk heeft. Wij laten nu zijn al te „goedkoope" en in wezen minderwaardige opmerkingen over kerkelijke autoriteiten voor wat zij zijn: opgeblazen, krenkende woorden, die echter alleen dengene kunnen treffen, die ze uit. Er zijn nu eenmaal menschen, die niet over de Kerk kunnen praten, of zij moeten het hebben over het verstarde conservatisme „harer leiders", de bekrompenheid van velen harer leden, enzoovoorts. Menschen, die met de pretentie komen, dat zij ver verheven zijn boven dat „klein gedoe", die zoogenaamd met „breeden blik" de wereld beschouwen en het „stumperig en dom handelen hunner medemenschen", met verachting aanzien, maar die, ondanks hun (vermeende) „superioriteit", niet in staat zijn tot de fundamenten van het Christelijk geloof door te dringen en niet kunnen of willen zien, wat den geloovige tot in het diepst van zijn ziel beweegt. Weest nu vooral voorzichtig, wanneer zulke menschen met hun waardeering komen. En daarmede komt Drucker. Want hij prijst immers de „anti-mechanistische bewegingen", die zich in de Kerk „ontwikkelden", en die aan de samenleving „een geheel nieuwe basis" wilden geven, op het oogenblik van de algeheele ineenstorting van de oude mechanistische fundamenten.

Ieder voelt, dat deze „waardeering" aan de Kerk geen recht doet. In het voorafgaande gedeelte is daarover reeds het een en ander gezegd. Van hoeveel belang de critiek op wereldbeschouwingen, die het menschelijk wezen als schepsel Gods aantasten, en daarmede de geheele menschelijke samenleving (hetgeen in dezen tijd overduidelijk blijkt) ook is, deze critiek is slechts een onderdeel der kerkelijke verkondiging van het Woord van God. Haar te beschouwen als een maatschappelijke beweging, los van haar fundament, is geheel verkeerd. Men kan nog verder gaan: Drucker noemt verschillende mannen, die die bewegingen zouden hebben geleid. Dat juist deze haar doel niet bereiken, komt mede voort uit 't feit, dat zij, hoewel „kerkelijk", hun kracht niet geheel aan de Schrift ontleenden. De geschiedenis der laatste eeuw is rijk aan voorbeelden.

Eén zaak ziet echter Drucker duidelijk: namelijk de groote macht van de mechanistische en economische conceptie. Hij ziet haar duidelijker dan b.v. Lord Stamp in zijn „Christianity and Economics", hoewel de laatste voor zijn Christelijke belijdenis uitkomt, en juist wil onderzoeken wat de Christelijke religie voor de gansche samenleving werkelijk beteekent. Wij hopen daar later op terug te komen.

* * *

De meening van Drucker, dat de beteekenis der religie blijkt uit de reactie harer belijders tegen een bepaalde maatschappij-opvatting, tegen de overheersching van het economische in de samenleving, is bij hem het uitgangspunt van zijn beschouwingen. Zoo meent hij, dat het succes van de pogingen tot verzet, het „wijdverbreide geloof in de machteloosheid der religie", logenstraft. In werkelijkheid, gaat hij voort, hebben verreweg de meeste instellingen der hedendaagsche samenleving, die het leven voor de massa's dragelijk maken, hun oorsprong aan die godsdienstige krachten te danken, omdat zij niet uitsluitend zijn gebouwd op het nu geheel bezweken fundament van den „Economischen mensch".

Het bewustzijn van de „nonconformisten" in Engeland kwam het eerst in opstand tegen de waardeering van den arbeid als die van een stoffelijk goed, als die van koopwaar. Tot de eerste arbeidswetten die de arbeidsuren van vrouwen en kinderen beperkten, gaf het Christelijk „revival", dat zich om Lord Shaftesbury groepeerde, en dat heftig door de liberalen als de zwartste reactie werd aangevallen, den stoot. In Duitschland werd de idee van sociale verzekering door een verwante Evangelische beweging, gepropageerd. De werkgevers en de socialisten beiden wezen die gedachte, om de arbeiders tegen de machine te beschermen, af. De laatsten, omdat zij sociale verzekering als een poging beschouwden om de „onvermijdelijke ineenstorting van het kapitalisme" te vertragen. (Inderdaad is het juist, dat verschillende leiders van revolutionaire arbeidersbewegingen elke poging om verbetering in de arbeidsvoorwaarden en levensomstandigheden te krijgen, tegengingen. Dat was de fatale uitwerking van sommige zoogenaamde profetieën. Trouwens ook in onze dagen ervaren we, dat werkelijke belangen van de economisch zwakkeren opgeofferd zijn aan een of andere revolutionnaire idee; met de massa wordt dikwijls een wreed spel bedreven).

Drucker zegt dan verder, dat industriëelen, die tot de Quakers behoorden, het eerst verbetering brachten in de arbeidsomstandigheden en de loonen, en dat zij het eerst de arbeiders tegen ongelukken beschermden. Want zij wilden den mensch in den arbeider „herstellen", en hem een persoonlijk bestaan geven, los van zijn bestaan, dat niet veel meer was dan dat van een machine.

* * *

In de donkere 19de eeuw, donker op sociaal terrein, is inderdaad veel heerlijk werk verricht door Christenen. Werk, dat latere sociale hervormers vaak hebben miskend of hebben willen doen vergeten. De kracht tot dien arbeid, die heel veel tegenstand ontmoette, gaf hun het geloof in Christus.

Het doet goed die waardeerende oordeelen in een werk als dat van Drucker te lezen. Al gaan wij met zijn motiveering niet accoord.

Zien wij den volgenden keer wat deze auteur ons nog meer heeft te zeggen.

A. B. ter B.

HET BOEK VAN DE WEEK

De nihilistische Revolutie.

Hermann Rauschning: De nihilistische Revolutie, Schijn en werkelijkheid in het Derde Rijk. — 's-Gravenhage 1939. H. P. Leopolds, Uitgeversmaatschappij N. V.

I.

Verschillende Fransche bladen, zoo lezen we vandaag weer, zijn van oordeel dat men niet oprecht gelooven kan aan de verklaringen en verzekeringen, die Rijkskanselier Hitler gedaan heeft in de vergadering van den Rijksdag van Vrijdag jongstleden. In deze Rijksdagzitting werden, zooals men zich herinneren zal, bepaalde vage aanduidingen gegeven inzake het beëindigen van den oorlog en tegelijk de garanties herhaald, die Duitschland aan verschillende aangrenzende landen gegeven had. Het is volgens de Fransche bladen echter onmogelijk aan te nemen, dat de toekomst van dit land werkelijk gegarandeerd is door de verklaringen van Duitschland. De jongste gebeurtenissen in Europa zouden de schrijvers van deze artikelen er veeleer toe brengen te gelooven, dat Duitschland het voornemen koestert, ook Frankrijk op zekeren dag te overweldigen. Want krachtens tactiek hebben alle landen, die door Duitschland werden overweldigd, aanvankelijk herhaalde malen de verzekering gekregen, dat zij zouden worden gevrijwaard. Duitschland zou geen minuut aarzelen, indien het meende er belang bij te hebben, een ander land, dat stevige garanties verkregen had, aan te vallen.

Wat uit deze beschouwing duidelijk blijkt is dit, dat men Duitschland niet langer beoordeelen kan naar zijn officieele verklaringen en verdragen, maar eenvoudig naar de tactiek, die het land er op na houdt. Alles, het verleenen van garanties en het sluiten van niet-aanvalspacten is enkel een kwestie van tactiek geworden. Werkelijke waarde kan er niet aan worden toegekend. Een land, dat een garantie gekregen heeft, zou op grond daarvan de verdediging niet kunnen gaan verwaarloozen; integendeel, het zou er voor moeten zorgen, dat het leger op oorlogsvoet bleef en dat geregeld aan de versterking en beveiliging van het grondgebied gedacht werd, om te voorkomen, dat Duitschland op zekeren dag neiging zou krijgen het pact nietig te verklaren.

Deze beschouwing is niet nieuw.

Ze is ook vroeger wel uitgesproken. Heel duidelijk en kras zelfs in het boek van Hermann Rauschning, waarover we een en ander willen meedeelen. Rauschning heeft een jaar geleden reeds in het boek, dat nu in het Hollandsch vertaald onder den titel: De nihilistische Revolutie, van zijn hand verscheen, verzekerd, dat al de handelingen en verzekeringen van den kant van Duitschland dienden bezien te worden van uit het gezichtspunt van de tactiek en dat dit land zonder twijfel vroeg of laat tot een overeenkomst met Rusland zou komen.

Omdat de gebeurtenissen, die sindsdien plaatsvonden, Rauschning tot dusver volkomen in het gelijk gesteld hebben en de meening steeds meer veld wint op grond van de recente geschiedenis van de Europeesche verwikkelingen, dat werkelijk de tactiek het een en al is, is het des te meer van belang van de beschouwingen van Rauschning ernstig zich rekenschap te geven.

Allereerst iets over den schrijver. Volgens de mededeelingen bij de Duitsche uitgave heeft Rauschning te Berlijn en te München geschiedenis gestudeerd. In den Wereldoorlog 1914—1918 heeft hij meegevochten en heeft hij verschillende verwondingen gekregen. Hiervan hersteld, vestigde hij zich na afloop van den oorlog op de landgoederen die hij bezat in het gebied van den Vrijstaat Danzig. De moeilijkheden met Polen deden hem in 1931 besluiten uit nationaal-politieke overwegingen toe te treden tot de nationaal-socialistische beweging, die toen juist geweldig groeide en zich gereed maakte tot „de overname van de macht". Rauschning werd president van den Senaat, nadat de nationaal-socialistische beweging in Danzig de meerderheid behaald had. Toen de partij evenwel den eisch stelde, Danzig gelijk te doen schakelen, en de Joden van hun privileges te gaan berooven, kon Rauschning zich daarmee niet vereenigen en trad hij af. Als gevolg daarvan moest hij zijn bezittingen te gelde maken en zelfs het grondgebied van den Vrijstaat Danzig verlaten. De terreur die tegen Joden en geestelijken uitgeoefend werd, liet ook den voormaligen bekleeder van de voornaamste regeeringsfunctie in Danzig niet met rust.

Deze gegevens zijn van beteekenis bij de beoordeeling van het boek dat we hier voor ons hebben. We hebben hier dus een boek van iemand, die aanvankelijk in de rijen der nationaal-socialisten méé-marcheerde en zelfs een zeer beteekenisvolle plaats daarin innam, dat die tengevolge van allerlei moeilijkheden tegen diezelfde partij positie koos.

Bij het beoordeelen van zulke boeken moet groote voorzichtigheid betracht worden. Er zijn door renegaten, door personen, die uit de partij gestooten zijn, soms onthullingen gedaan, waaraan bij nadere beschouwing toch niet de minste waarde kon worden toegekend. Deze menschen hebben de gelegenheid aangegrepen, geleid door gevoelens van wrok en haat over het onrecht dat hun werd aangedaan, allerlei onzinnige beweringen wereldkundig te maken en in dikke boeken vast te leggen.

Moet men over het algemeen dus de beschouwingen van iemand, die om welke reden dan ook, uit de partij verbannen werd, met het noodige voorbehoud lezen, het boek van Rauschning maakt daarop naar het ons voorkomt toch een gunstige uitzondering.

In de eerste plaats deelt de schrijver zelf mee, dat hij de publicatie van zijn bevindingen geruimen tijd heeft uitgesteld omdat er in Duitschland teekenen waren van een verandering van binnen uit. Rauschning meende dat openbare critiek op de Duitsche toestanden de inwendige genezing slechts zou kunnen bemoeilijken en vertragen. Het afwachten werd ook beïnvloed door de overweging, zoo zegt de schrijver verder, dat hij iederen vorm van ressentiment wilde uitschakelen.

„Wie nog niet boven zijn persoonlijke lotgevallen uit is gekomen, kan niet verwachten, dat aan zijn oordeel waarde wordt gehecht."

Zijn deze opmerkingen reeds in staat om het noodige vertrouwen te wekken, dit vertrouwen wordt bij het lezen van het boek niet beschaamd. De heele publicatie is wars van alle zucht om sensationeele onthullingen te doen. Personen worden merkwaardig weinig genoemd. Over het particuliere leven van de leidende figuren in het Derde Rijk worden geen schokkende mededeelingen gedaan. In het beschrijven van allerlei oncontroleerbare feiten heeft de schrijver zijn kracht niet gezocht. Men kan bij de lezing van het boek goed merken, dat Rauschning aan twee academies geschiedenis gestudeerd heeft, in een tijd toen het nationaal-socialisme aan de universiteiten nog niet den boventoon voerde. Rustig en geduldig worden de verschillende gegevens met elkander vergeleken; de breede verlanden, waarin de geschiedenis van het tegenwoordige Duitschland opgenomen is, worden niet uit het oog verloren. Hier wordt werkelijk een ernstige poging ondernomen om tot zakelijke critiek op het huidige stelsel te komen. Hier wordt beginsel tegenover beginsel gesteld. Wie meenen zou in dit boek pikante sensatielectuur te ontvangen, komt bedrogen uit. Hierdoor wint het boek van Rauschning echter zeer aan waarde en is het des te meer van belang de hier geboden beschouwingen te overwegen.

Een andere opmerking die hieraan toegevoegd kan worden, houdt verband met de plaats waar Rauschning zijn nationaal-socialistische gedachten in de practijk moest uitvoeren. De schrijver woonde jarenlang in de omgeving van Danzig, in een gebied, waar de wrijvingen en botsingen van alle kanten te duchten waren. Hij is van zeer nabij bekend geweest met de positie die de Duitschers in de vrijstad en in andere deelen van Tsjecho-Slowakije en Oostenrijk hebben ingenomen, toen er vanuit Berlijn krachtige pogingen werden ondernomen om deze gebiedsdeelen weer binnen de grenzen van het Groot-Duitsche Rijk terug te voeren.

Hebben andere schrijvers over Duitschlands positie veelal hun gedachtengang weergegeven in overeenstemming met de heerschende meening te Berlijn of vlak daartegen in, Rauschning heeft zijn oordeel voor een groot deel kunnen bouwen op gegevens, die hem aan de hand gedaan werden door de ontwikkeling van de situatie in de grensgebieden van het Duitsche Rijk. Bovendien heeft Rauschning niet slechts meegeleefd in de evoluties van het Hitler-regime, maar ook tamelijk nauw contact gehad met Poolsche en zelfs met Russische kringen.

Hierdoor is het oordeel dat Rauschning over verschillende kwesties geeft, naar vele kanten overwogen en is rekening gehouden met allerlei, elkaar soms tegenwerkende factoren.

Tenslotte moet niet uit het oog verloren worden, dat we hier een vertaald boek hebben. Aan de Nederlandsche uitgave ligt volgens de mededeeling aan het slot een door den auteur gewijzigde en verkorte tekst ten grondslag.

De vertaler heeft met instemming van den auteur enkele herhalingen en uitweidingen weggelaten en tevens een onderdeel van het laatste hoofdstuk laten uitvallen.

Wij weten niet, welke „uitweidingen" men hier op het oog heeft. Wij lazen echter eenigen tijd geleden een beschouwing over de Duitsche uitgave, die de gedachte zou kunnen wekken, dat hier en daar misschien de beschrijving over de verhouding van kerk en staat verkort zou kunnen zijn. Indien dit het geval was, zouden wij het betreuren. Juist deze gedeelten van het boek zijn, zooals we hopen aan te toonen, van zeer groot belang.

D. H. M.

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Resultaten van een Enquête.

Zooals men weet zou de Commissie voor Onderwijsvernieuwing Chr. Onderwijs een onderzoek instellen bij het moderne bedrijfsleven naar de resultaten van het gewoon Lager Onderwijs. Bij de bedrijven toch komt men dagelijks in aanraking met de jongelui en daar kan men zich rekenschap geven van de vraag, of deze leerlingen van de Lagere School zoo toegerust zijn als voor dat bedrijfsleven nuttig en noodig is.

Het resultaat van deze enquête werd dezer dagen gegeven in een Rapport, dat bij de firma Oosterbaan en Le Cointre, Goes, verscheen. (Prijs f 1.—).

Dat boekje moet door alle scholen aangeschaft worden en geen onderwijzer mag het ongelezen laten. Hier worden verschillende stemmen uit de praktijk gehoord en dan moet de school luisteren.

De commissie vat de hoofdzaak van de klachten uit de ingekomen brieven in drie punten samen:

1o. De jongelui zijn niet in staat om vooral op het gebied van rekenen en Nederlandsche taal eenvoudige verrichtingen te doen zonder fouten.

2o. Hun persoonlijkheidsvorming laat veel te wenschen over; verantwoordelijkheidsgevoel en karaktervastheid ontbreken al te zeer.

3o. Het gericht zijn naar de levenspraktijk, waarbij 't vooral aankomt op rustig, begrijpend zich instellen en met inzicht voor de concrete situatie de dingen te doen, ontbreekt schier te eenen male.

Punt 1 brengt dus de bevestiging van wat in de laatste jaren over het onderwijs werd geklaagd. De school had zich te veel laten leiden door eischen, die door het latere onderwijs werden gesteld en zich te weinig gericht op de praktijk. Ik meen, dat de school in de laatste jaren al heel wat anders geworden is. De methodes die verschijnen, ik noem nu ook maar de vakken rekenen en taal, leveren het bewijs, dat de school die eindonderwijs geeft, krachtige pogingen doet, meer in praktische richting te gaan. Ook dit rapport geeft weer een gezonde prikkel in die lijn voort te werken.

De klacht van punt 3 sluit zich daarbij aan. Als ik die klacht lees, vraag ik mij af, wat men toch van kinderen van 13, 14 jaar verwacht.

Ik ben erg dankbaar, dat de rapporteur (Prof. Waterink) er op wijst, dat voor den eisch, die daar gesteld wordt, een groote mate van intelligentie noodig is. En nu heeft de school ook de taak de intelligentie te activeeren, waar die aanwezig is, maar zij is niet in staat die te wekken, waar ze ontbreekt. Telkens blijkt weer, hoe langzaam vele menschen de noodige routine krijgen in velerlei werk. Al doende leert men. En daarom mag men den eisch niet stellen aan de Lagere School, dat ze de kinderen in dit opzicht reeds klaar moet maken.

Nog meer overdreven komt het mij voor, wat in punt 2 wordt geklaagd. Ik vraag weer, wat men toch verwacht van kinderen, die pas van school komen. „De persoonlijkheidsvorming laat te wenschen over, verantwoordelijkheidsgevoel en karaktervastheid ontbreken al te zeer". Ik moet er even aan herinneren, dat het hier gaat over onderwijsvernieuwing en nu is het wel zeer de vraag, of de school aansprakelijk kan worden gesteld voor het tekort, dat hier bij de jeugd wordt geconstateerd. Het is daarom goed, dat Prof. Waterink herinnert aan de rede, die hij over „karaktervorming" in 1937 op de vergadering van „De Unie" hield. Hij haalt er een groot stuk uit aan. En dan wijst hij er b.v. op, dat de school het niet gemakkelijk zal hebben, wanneer zij aan de karakteropvoeding mee zal werken. „Allerlei elementen werken in ongunstige richting. Valsche lijdelijkheid, en tegenzin tegen een gezonde en noodzakelijke opzettelijkheid, een sleurhouding van geslacht op geslacht en bovenal de ontzaglijk uitgebreide gemakzucht bij vele ouders, zijn evenzoovele gevaren voor de recht christelijke opvoeding, speciaal voor de christelijke karakteropvoeding".